

APŽVALGA

METODOLOGINIAI ETIKOS KLAUSIMAI

Daugelis moralės normų dėl savo formos abstraktumo ir visuotinumą iš pirmo žvilgsnio atrodo mažai besikeičiančios net ir įvykus esminiams visuomenės struktūros pakitimams. Tačiau etinių vertybių turinys nuolat yra pervertinamas, priklausomai nuo pasikeitusių socialinių sąlygų bei mokslo išsivystymo. Todėl svarbu, kokiais metodologiniais pagrindais vadovaujamesi, pervertinant ir įgyvendinant moralinius principus. Kaip tik aktualiems etikos mokslo metodologiniams klausimams bei šiuolaikinėms etikos teorijoms analizuoti Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Filosofijos katedros iniciatyva ir buvo surengta respublikinė mokslinė konferencija tema „Metodologiniai etikos klausimai“. Ji įvyko 1972 metų balandžio 22 d. Universitete.

Daugiausia pranešimų buvo skirta etikos teorinėms problemoms. E. Krakauskas (VVU) savo pranešime „Etikos paskirtis“ kalbėjo, kad dabartinių mokslų tarpe etika atrodo gana kukliai, nors jos objektas — dorovė — laikomas esminiu visuomenės reiškiniu. Nemarksitų, pavyzdžiui, kai kurių neopozityvistų tarpe ypač paplitusi nuomonė, kad etika negalinti atlikti mokslinės teorijos paskirties. Tokia nuomonė sukelta visuomeninio pobūdžio priešasčių — viena, antagonistinių visuomenių praktikos, antra, naujųjų mokslų (kibernetikos, informatikos, matematinės logikos) metodų vaidmens pervertinimo: atseit, jie padėsia viską paaiškinti...

Etikos paskirtis, pranešėjo tvirtinimu, sąlygojama to, ką, kaip ir kokiom aplinkybėm ji tyrinėja savo objektą. Analizės gilumas išaukština etikos paskirtį, paviršutiniškumas — sumenkina. Dorovė — visuomeninis reiškinys, idealus visuomenės būties paveikslas. Ji aiškintina ją sukėlusios būties ypatybėmis. Etikos kaip mokslo vaidmuo darosi svaresnis, jeigu tiksliau išryškinami dorovės, būties ir kitų visuomenės veiksnių sąryšiai. Tuos sąryšius tyrinėja ir kiti mokslai: jais remdamasi, etika turteja kaip teorija, pagrįsciau nušviečia dorovės raidos kryptį ir aiškiau nusako dorovės poveikio galimybes. Tai labai svarbu socialistinei visuomenei. Nustatydamą objektyvias dorovės reikimosi priešastis, etika atskleidžia jos istorinį pobūdį ir nužymi dorovinių klausimų sprendimo kryptį. Šiuo atveju etika atlieka metodologinę paskirtį tų mokslų ir apskritai tyrinėjimų, kuriems rūpi žmonių santykiai, jų dorovinis pobūdis. Aiškindama socialistinės dorovės tikslingumą, etika turi ideologinę paskirtį — aktyvina žmones, skatina juos pasikliauti savimi, savo kūrybingumu.

Etikos paskirtį, pasak pranešėjo, galima apibūdinti ir taip: parodyti žmogui tą jo vertę, kuri susijusi su visuomeniniu bendravimu ir teikia prasmės jo gyvenimui, parodyti, kas iškelia arba sužlugdo žmogų kaip visuomeninę būtybę.

Moraiumo sąvokos socialinio turinio istorinei raidai nušviesti buvo skirtas *D. Kapačiauskienės* (KPI) pranešimas¹.

C. Kalenda (VVU) pranešime „Moralės imperatyvų įgyvendinimo objektyvios prielaidos“ kalbėjo, kad šiuolaikinėje nemarksistinėje etikoje intensyviai svarstomas klausimas, kaip padaryti moralę veiksmingą ir įveikti neretai pasitaikantį atitrūkimą tarp oficialiai skelbiamų moralinių principų ir praktinio žmonių elgesio. Buržuazinių filosofų susidomėjimas minėta problema nėra atsitiktinis. Jis susijęs su ta aplinkybe, kad šiuolaikinės mokslo ir technikos revoliucijos sąlygomis antisocialinių grupių ar atskirų individų elgesys gali atnešti žmonėms didžiausią blogį. Todėl, kaip sako amerikiečių sociologas P. Sorokinas, dabartiniu katastrofomis turtingu žmonijos istorijos periodu būtina, kad augtų individų bei grupių altruizmas, visuotinai plstų nesavanaudiška meilė. Tačiau buržuaziniai filosofai, sprendami minėtą problemą, sustoja pusiaukelėje. Jie paprastai kalba tik apie tai, kaip gerinti visuomeninį moralinį auklėjimą (V. Blumenfeldas), stiprinti socialinių institutų integruojantį vaidmenį (P. Sorokinas), tobulinti moralinio auklėjimo metodus (I. Lepas). Vadinasi, šie filosofai laikosi požiūrio, kad šiuolaikinė Vakarų kapitalistinė visuomenė pajėgi esmingai pakeisti dorovinius žmonių papročius be radikalaus, revoliucinio visuomeninių santykių pertvarkymo. Tačiau tokia jų prielaida objektyviai nepagrįsta. Kad būtų visuotinai realizuoti jų keliami moraliniai tikslai, reikia visų pirma keisti visuomenės ekonominę struktūrą. Taigi nuosekliai moksliskai minėtą problemą galima išspręsti, pranešėjo manymu, tiktai remiantis K. Markso koncepcija apie realųjį humanizmą.

Etikos ir humanizmo santykio klausimu pranešimą perskaitė *J. Morkūnienė* (VVU). Ši problema iškylanti todėl, kad daugumas filosofų marksistų, nagrinėjančių etikos klausimus, humanizmo sąvoką labai susiaurina, t. y. laiko ją etine kategorija, principu, išreikščiančiu moralinius žmonių santykius. Tačiau humanizmo kaip sąvokos, nusakančios bendriausius esminius visuomenės vystymosi žmogiškosios asmenybės išlaisvinimo kryptimi bruožus, teigė pranešėja, jokių būdu neįmanoma sutalpinti moralės teorijos rėmuose. Marksistinis humanizmas — tai teorija, padedanti žmogui keisti ir pertvarkyti jį supančią aplinką, o ne prie jos prisitaikyti. Todėl marksistinio humanizmo pagrindu suprantama ctika pereinamuoju iš klasinės visuomenės į beklasę laikotarpiu turėtų tapti mokslu apie elgesio normas, užtikrinančias patį efektyviausią ir greičiausią visuomenės ir žmogaus sužmoginimą. Todėl elgesio normos, klasinėje visuomenėje turėjusios moralės — imperatyvinio elgesio reguliavimo — pobūdį, įgyja savaime suprantamą bendrabūvio taisyklių pavidalą.

Moralės vietą visuomeninių santykių sistemoje, kalbėjo pranešėja, galima teisingai nustatyti, tik išnagrinėjus moralės kilmę. Moralė nėra amžina visuomeninės sąmonės forma. Moralės normos atsiranda tiktai klasinės visuomenės formavimosi laikotarpyje (O. Drobnickis). O etika, kaip teorinis moralės pagrindas, atsirado dėl būtinumo paaiškinti žmonių elgesį, kurį sąlygoja klasiniai prekiniai-piniginiai santykiai. Todėl etinės teorijos paprastai sąmoningai ar nesąmoningai nutyli tai, kad pati moralė yra dvasiniai žąslai, neišvengiami klasinėje visuomenėje.

Moralės kategorijos dažnai atrodo esančios bendražmogiškos, tinkančios visoms visuomeninėms formacijoms, stovinčios aukščiau klasių. Taip yra dėl to, tvirtino pranešėja, kad etikos išėities taškas iki mūsų laikų buvo klasinė visuomenė, kurioje asmeniniai interesai turi būti suderinti su visuomeniniais (pastarieji visuomet yra viešpataujančios klasės interesai). Tuo tarpu visuomenėje, kurioje poreikiai ir interesai vystomi racionaliai ir yra vieningi, jų derinimo įrankis — moralė — yra nereikalingas. Dėl to ir humanizmas laikyti-

¹ Savo pranešimo pagrindu autorė parengė straipsnį „Moralumo sąvokos socialinis turinys ir jo raida“, kuris spausdinamas šiame „Problemų“ numeryje. Todėl čia jo plačiau neaptarsime.

nas ne tik etikos mokslo problema, bet ir kriterijumi, pagal kurį galima nustatyti, kiek mokslas apie moralę ir pati moralė yra humaniški.

Apie aktualias nūdienės etikos teorijos problemas kalbėjo S. Rudzevičius (VVPI) savo pranešime „Žmogaus evoliucinės genetikos reikšmė etikos kategorijų genezei“. Pranešėjas pažymėjo, kad socialinių ir biologinių pradų tarpusavio priklausomybės dialektine analizė yra labai svarbi marksistinės etikos vystymuisi. Tuo tarpu biologinio žmogaus prado, ypač jo genetinės programos ir milijonus metų veikusios *Homo sapiens* natūralios atrankos reikšmė etikai vis dar neretai ignoruojama (matyt, bijoma patekti į biologizacijos ar socialdarwinizmo pozicijas). Dargi Č. Darvinas 1871 m. išleistame veikalė „Žmogaus kilmė ir lytinė atranka“ ypač akcentavo mintį (kuri vos vos apčiuopiama jo „Rūšių kilmėje“), kad socialiniai žmogaus instinktai formuojasi, veikiami grupinės atrankos pirmąkartese *Homo sapiens* populiacijose.

Kalbant apie evoliucinės žmogaus genetikos ir natūraliosios atrankos teorijos vaidmenį žmogaus elgesio normų formavimuisi, reikia griežtai (nors ir ne absoliučiai) skirti ankstyvuosius žmogaus socialinės kilmės etapus nuo dabartinės visuomenės buklės. Juk natūralioji atranka *Homo sapiens* evoliucijoje neteko savo lemiančio vaidmens maždaug prieš 10 000 metų (B. Astaurovas, N. Dubininas) ir užleido pozicijas darbui kaip socialinio progreso lėmėjui. Nors šiuolaikiniame etape moralės normos visų pirma determinuojamos socialinės aplinkos, gamybinių santykių, tačiau šiose normose išliko tų elementų, o kartais ir ištisu moralės normų, kurios susiformavo biologinėje *Homo sapiens* evoliucijoje ir negailestingos kovos už būvį sąlygomis buvo įtvirtintos žmonijos genų fonde. Pavyzdžiui, aitrizmo tendencijoms, rūpinimuisi palikuonimis ir seniais, žinių troškimui susiformuoti didelę reikšmę turėjo „genetinė žmogaus programa“ bei natūralioji atranka. Nėra abejonės, kad ir moralės normos, reguliuojančios santykius tarp lyčių, irgi susiformavo, veikiamos lytines atrankos *Homo sapiens* populiacijose. Tam tikru mastu biologinio prado determinuoti ir tokie „gyvuliški“ žmogaus instinktai, kaip sadizmas, vandalizmas, masinė agresyvi psichozė ir pan. Tačiau tiriant tokių „gyvuliškų“ instinktų kilmę, akcentavo pranešėjas, neturėtų būti mažinama socialinio vaidmens reikšmė. Priešingu atveju iš socialinės kontrolės ištrūksta tokie „gyvulinės“ kilmės instinktai, kurie normaliomis sąlygomis paprastai yra socialinės aplinkos, tame tarpe ir moraliės normų, kontrolėje. Tokia metodologinė klaida labai dažna, analizuojant psichinius susirgimus, ypač agresyviais psichozes.

Nors moralės normų dialektinė materialistinė analizė šiandien yra gana intensyvi, ypač socialinių faktorių įtakos šioms normoms tyrimas, tačiau dar nepakankamai panaudojama evoliucinės žmogaus genetikos, sintetinės evoliucijos teorijos duomenys. Dialektiškai sprendžiama ši problema ne tik sukonkretintų, praturtintų etikos mokslą, bet ir padėtų kovoti tiek su biologizacijos, tiek ir su vulgarizmo sociologizmo apraiškomis etikoje.

Konferencijoje keletas pranešimų buvo skirta ir atskirų filosofų etinių teorijų kritinei analizei. N. Juršėnas² (VVU) palietė kai kuriuos N. Hartmano etinės teorijos bruožus, A. Šliogeris (VVU) kritiškai nušvietė rusų filosofo V. Solovjovo etiką. Pranešime „Praktinio dorovės principų realizavimo problema V. Solovjovo etikoje“ A. Šliogeris kalbėjo, kad V. Solovjovo etikos pagrindas yra visuotinybės principas, kurio ontologinis atitikmuo — modernizuotas krikščioniškasis dievas (visuotinė esybė). Filosofas buvo įsitikinęs, kad visuotinybės filosofija yra aukščiausia filosofijos išsivystymo pakopa, savotiška dialektinė sintezė ankstesnių filosofinių principų, kuriuos V. Solovjovas interpretuoja religiniu bei mistiniu pagrindu. Todėl jo išeities pozicija — empirinės ir racionalistinės (siaurąja prasme) etikos kritika. Empirinei etikai V. Solovjovas priskiria hedonizmą, eudemonizmą ir utilitarizmą, racionalistinei — I. Kanto etinę koncepciją.

² Autorius savo pranešimo pagrindu irgi parengė straipsnį, kuris spausdinamas šiame „Problemų“ numeryje („Etinių vertybių supratimas N. Hartmano filosofijoje“).

V. Solovjovo manymu, etika turi nurodyti absoliutų žmogaus gyvenimo tikslą. Šis tikslas yra visuotinės visuomenės idealas. Todėl pagrindiniai etikos uždaviniai yra tokie: a) atskleisti subjektyvias dorovines žmogaus susijungimo su visuotine esybe (dievu) prielaidas ir b) parodyti, kaip turi funkcionuoti visuotinės principas visuomenėje.

Visuotinės tvarka, kaip žmogaus gyvenimo tikslas, yra kartu ir absoliutus gėris. O absoliutus gėris, savo ruožtu, yra absoliutus dorovės principas. Etika, manė V. Solovjovas, iki šiol sprendė dvi problemas: a) ji mėgino suformuluoti absoliutų žmogaus elgesio principą ir b) nurodyti šio principo realizavimo gyvenime objektyvias ir subjektyvias prielaidas. Tačiau nei empirinė, nei racionalistinė etika nesugebėjo išspręsti iš karto šių dviejų uždavinių. Empirinė etika nurodė psichologinės žmogaus dorovės praktinio realizavimo prielaidas, bet negalėjo apibrėžti dorovinės veiklos specifikos. Racionalistinė etika (I. Kantas) apibrėžė dorovinės veiklos specifiką, bet nesugebėjo surasti žmogaus prigimtyje praktinio dorovės realizavimo prielaidų. V. Solovjovas siekė įrodyti, kad visuotinė (absoliutus gėris) yra kaip tik toks absoliutus dorovės principas, kuris gali būti praktiškai įgyvendintas.

Pirminiai doroviniai jausmai — gėda, gailėtis, nuolankumas — sujungia žmogų su visuotine esybe, taigi tuo pačiu su absoliučiu gėriu. Vadinas, absoliutus gėris yra imanentinis žmogui — jis potenciali dorovinė būtybė. Reikia tik dorovinių principų kalbą paversti į visuotinių principų kalbą. O tai atlieka protas, suformuluodamas atskirus dorovės principus ir absoliutų dorovės principą, apibrėždamas visuotinės esmę ir suteikdamas jai dorovinės pareigos statusą.

I. Kanto etikoje absoliutus dorovės principas kategorinio imperatyvo pavidalu yra tik pareiga, ir absoliutus gėris (Аобро) nesutampa su absoliučia gerove (благо) o visuotinės etikoje, kaip tikėjo V. Solovjovas, visuotinės tvarka ir visuotinė esybė yra ne tik absoliutus gėris, bet ir absoliuti gerovė: vadinas, pareiga ir polinkis sutampa. Taip V. Solovjovas mano įveikęs I. Kanto etikos moralinės koncepcijos dualizmą. Tačiau pagrindinė ir vienintelė praktinio absoliutaus dorovinio principo, t. y. visuotinės, realizavimo prielaida esąs religinis tikėjimas visuotine esybe (dievu) ir visuotinės tvarka. Todėl faktiškai V. Solovjovo etika yra krikščioniškosios moralės ir krikščioniškojo humanizmo apologija. Rusų filosofas, pranešėjo nuomone, užpildė I. Kanto kategorinio imperatyvo tuštumą modernizuotu krikščioniškojo dievo turiniu ir įveda empirinius dorovės pradus (dorovinius jausmus), nuo kurių I. Kantas griežtai atsisakė.

Visuotinės etika yra bandymas „patobulinti“ tradicinę krikščioniškąją etiką. Mat, iš dalies krikščioniškosios etikos turinys nesutampa su pačios religijos turiniu. Dievas ir dorovinė tvarka, bent jau ontologiškai, yra skirtingi dalykai. Tuo tarpu V. Solovjovas sutapatina dievą su dorovine tvarka, daro išvadą pranešėjas. Šio susiliejimo būtina sąlyga, V. Solovjovo supratimu, yra dievas, turintis visuotinės struktūrą, kuri yra absoliuti dorovinė tvarka ir absoliutus gėris.

V. *Lukinskaltė* (VVU) pranešime „Neofroidizmo etikos metodologinės ypatybės“ apsiribojo vieno iš neofroidizmo atstovų — Ericho Fromo etikos teorijos analize.

Kurdamas savo etinę koncepciją, E. Fromas siekė sujungti K. Markso ir Z. Froido mokymus apie žmogų ir įrodinėjo, kad jie individo problemą nagrinėjo tik skirtingais aspektais: K. Marksas pabrėžęs socialinę individo prigimtį, o Z. Froidas — individualinę. Norint kuo giliau atskleisti tikrąją žmogaus prigimtį, reikia šiuos du požūrius sujungti, nes jie papildo vienas kitą. Be to, kaip pažymėjo pranešėja, E. Fromo filosofinėje koncepcijoje jaučiama stipri XVIII amžiaus prancūzų švietėjų įtaka. Kaip ir prancūzų švietėjai, žmogų jis laiko iš prigimties geru, tik visuomenė jį sugadinanti. O norint įveikti blogį, reikia pažinti gamtos dėsnius ir pagal juos organizuoti visuomenę. Todėl ne kokia nors išorinė jėga, o pats žmogus gali nustatyti, kas yra gėris, o kas — blogis. Kad išsiaiškintų, kas yra gėris, žmogus turi atskleisti savo žmogiškąją prigimtį ir jos vystymąsi sąlygojančius

dėsnius. Kas yra pats žmogus ir ko jam reikia — tai pirmasis uždavinys, kurį turi išspręsti individas. Čia etika ir pastatoma ant psichologinio pagrindo.

Analizuodamas žmogaus prigimtį sociologiniu aspektu (orienuodamasis į marksizmą), E. Fromas kai kuriuos individo bruožus mėgina aiškinti visuomeninio gyvenimo sąlygomis. Tačiau tokių ketinimų vėliau atsisako ir daro išvadą, kad žmogaus aistros, valdžios, garbės troškimas, tiesos ieškojimas, meilės ir brolybės siekimas — kiekvienas troškimas, kuris motyvuoja žmogiškuosius poelgius, slypi specifikoje pirmą kartą žmogiškoje esmėje. Tiesa, stengdamasis išlikti marksizmo pozicijose, kaip nurodė pranešėja, E. Fromas savavališkai interpretuoja kai kuriuos pagrindinius K. Markso teiginius apie žmogaus esmę. Atseit, K. Marksas pripažinęs nepriklausomą nuo visuomenės individą, o žmogaus keitimasis istorijos eigoje esąs tik realizavimasis jame slypinčios tam tikros esmės, kuri sudaranti individo „potenciją“. Tokiais atvejais E. Fromas remiasi daugiausia ankstyvaisiais K. Markso darbais, kur vartojama dar sena netobula terminologija, paveldėta iš L. Fojerbacho. Tačiau vėliau, pavyzdžiui, „Tezėse apie Fojerbachą“ K. Marksas aiškiai formuluoja, kad „žmogaus esmė nėra abstraktas, savybingas atskiram individui. Savo tikrovėje ji yra visuomeninių santykių visuma“³.

Siekdamas apibrėžti absoliučią žmogaus prigimtį, E. Fromas galų gale atsisako istorizmo ir formuluoja individo modelį, remdamasis abstrakčiais filosofiniais teiginiais. O tuomet E. Fromo koncepcija darosi panaši jau ne į marksizmo ir froidizmo sintezę, bet į savotišką prichoanalizės ir egzistencializmo hibridą. Žmogus, esą, negali būti pilnai suprastas nei biologiškai, nei socialiai, neatskleidus būties sąlygų, žmogiškosios situacijos. Anot E. Fromo, pirmų kūrė žmogus gyveno vienybėje su gamta. Tačiau kai buvo nutrauktas pirminis ryšys su gamta, žmogus tapo bejėgė biologinė būtybė. Tai ir yra visų žmogiškųjų problemų pirmą kartą priežastis. Atsiradusi sąmonė sutrikdė gyvūno ir gamtos harmoniją. Žmogus tapo tarsi „visatos anomalija“, „kaprizu“. Iš vienos pusės, žmogus yra gamtos dalis, priverstas paklusti jos dėsniams, o iš kitos — jis suvokia save, savo bejėgiškumą, numato savo mirtį. Protas, būdamas didžiausiu žmogaus turtu, kartu yra ir jo prakeikimas, nes jis priverčia žmogų kankintis dėl šių neišsprendžiamų prieštaravimų žmogiškojoje situacijoje.

E. Fromo teorijoje žmogiškosios situacijos atskleidimas turėtų atsakyti į klausimą, kas yra žmogiškoji prigimtis ir kokie jos poreikiai. Tačiau žmogiškoji prigimtis tesudaro tik vieną iš faktorių, kuris apsprendžia individą. Antrasis faktorius — visuomenė ir socialinis žmogaus gyvenimas. Individas atsiranda tada, kai žmogiškoji prigimtis visuomenėje sueina į tarpusavio santykius su žmogaus socialine būtimi.

Analizuodamas individą psichoanalitinės metodologijos aspektu, E. Fromas kaip pagrindą ima nesocialines žmogaus charakteristikas. Individą jis supranta kaip įgytų ir paveldėtų savybių visumą. Įgytos savybės formuoja charakterį, o pastarasis sudaro elgesio pagrindą.

Pranešėja pažymėjo, kad E. Fromo etika ir remiasi charakterių tipologija. „Neproduktyvios orientacijos“ tipą (panašiai kaip Z. Froido neurotinis charakteris) laiko nemoralium, o „produktyvios orientacijos“ — moraliu. „Produktyvi orientacija“ — tai aktyvus ir kūrybinis individo santykis su kitais individais bei gamta. O kadangi produktyvumas slypi žmogiškojoje prigimtyje, tad E. Fromas ir užsibrėžia uždavinį sukurti tokią religiją ir etiką, kuri užtikrintų produktyvios orientacijos suklestėjimą.

Pabaigoje pranešėja atskleidė E. Fromo etinės koncepcijos nemokslinį metodologinį pagrindą ir nerealius filosofo siekius sukurti naują visuomenę.

Po konferencijos kai kuriomis mintimis pasidalijo V. Černeckis (LTSR MA). Jis patarė, jog šiuolaikinės etikos svarbiausia problema yra moralinis vertinimas. Iki šiol

³ K. Marksas, F. Engelsas apie religiją, V., 1958, p. 57

daugiausia buvo einama kategorijų tyrinėjimo keliu. Tai irgi būtina kaip pardušiamasis darbas. Laikas jau būtų kategorijų tyrinėjimus pajungti konkrečioms ir aktualioms marksistinės etikos problemoms spręsti. Diskusijose kalbėjo A. Varanavičius, E. Krakauskas, J. Morkūnienė, S. Rudzevičius.

Pranešimai, perskaityti konferencijoje, palietė nemažą aktualių teorinių ir praktinių šiuolaikinės etikos problemų, kurios ateityje dar laukia gilaus ir nuodugnaus studijavimo.

A. Rybelis

TARYBINĖ LIAUDIS — NAUJA ŽMONIŲ BENDRIJA

TSKP XXIV suvažiavime buvo pažymėta, kad tarybinės liaudies, kaip naujos istorinės žmonių bendrijos, problema yra mažai tyrinėta. Todėl Vilniaus aukštosios partinės mokyklos vyr. dėstytojas Anatolijaus Smirnovo filosofijos mokslų kandidato laipsnio disertacija „Tarybinė liaudis ir socialistinės nacijos kaip jos sudėtinės dalys“¹, apginta Maskvoje, Aukštojoje partinėje mokykloje prie TSKP CK, yra aktualus ir reikšmingas mokslinis darbas.

Disertacijoje nagrinėjama, kaip formuojasi nauja istorinė žmonių bendrija — tarybinė liaudis, koks ryšys tarp tarybinės liaudies ir tarybinių socialistinių nacijų kaip jos sudėtinų dalių, jų vaidmuo ir vieta komunizmo statyboje. Ši problema analizuojama ir teoriniu, ir metodologiniu požiūriais. Daugelis teorinių apibendrinimų daroma, remiantis lietuvių socialistinės nacijos formavimosi tarybinės liaudies sudėtyje proceso analize. Pirmasis disertacijos skyrius „Tarybinė liaudis — klasių ir nacijų socialistinė bendrija“, skirtas tarybinės liaudies atsiradimo ir formavimosi proceso analizei bei socialinei charakteristikai.

Tarybinė liaudis, kaip nauja socialinė bendruomenė, disertacijoje analizuojama trimis aspektais. Socialinės struktūros požiūriu tarybinę liaudį sudaro klasės, nacijos, profesinės, amžiaus, išsilavinimo ir kitos grupės. Tačiau dabartinėmis sąlygomis svarbiausia jos sudėtinė dalis yra klasės ir nacijos. Todėl tarybinė liaudis analizuojama ir kaip klasių bei kitų socialinių grupių bendrija, ir kaip internacionalinė socialistinių nacijų ir tautybių bendrija. Šie du tyrinėjimo aspektai iš tikrųjų apibūdina socialinį reiškinį. Kiek plačiau disertacijoje nagrinėjamas tarybinės liaudies klasinio ir nacionalinio bendrumo dialektinis ryšys. Disertanto nuomone, svarbesnis yra klasinis bendrumas. Darbininkų klasė — nuosekliausia internacionalinių, bendraliaudinių interesų reiškėja, nes jos klasiniai interesai labiausiai sutampa su bendraliaudiniai. Todėl, kaip pažymėjo TSKP XXIV suvažiavimas, darbininkų klasės socialistinių interesų ir komunistinių idealų pagrindu vis labiau stiprėja tarybinės visuomenės vienybė. Klasinė pozicija, sprendžiant nacionalinius uždavinius, yra svarbiausia nacionalinių atgyvenų įveikimo, nuoseklaus socialistinio internacionalizmo principų įgyvendinimo, tolesnio daugiatautės tarybinės liaudies vienybės stiprinimo garantija.

Toliau disertantas nagrinėja tarybinės liaudies vietą socialistinėje visuomenės raidoje. Ši analizė grindžiama TSKP XXIV suvažiavimo išvada apie tai, kad „Socializmo kūrimo metais mūsų šalyje susiformavo nauja istorinė žmonių bendruomenė — tarybinė liaudis“². Vadinas, negalima atplėsti tarybinės liaudies nuo jos istorinių pirtakų, bet, antra vertus, negalima nematyti ir jos kokybinių skirtumų nuo antagonistinės visuomenės liaudies. Tarybinė liaudis yra naujas istorinis liaudies socialinės bendruomenės tipas, kokio dar nėra buvę istorijoje.

¹ А. С. Смрнов, Советский народ и социалистические нации как его составные части, Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук, М., 1971.

² TSKP XXIV suvažiavimo medžiaga, V., 1971, p. 69.